

TUOMAS TASKINEN

Mielettömällä matkalla ei-minnekään

Georges Perec, *Talvinen matka* (Le Voyage d'hiver, 1979). Suom. Sami Sjöberg. Poesia, Helsinki 2017. 28 s.

Sami Sjöbergin käännös Georges Percin (1936–1982) *Talvisesta matkasta* (Le Voyage d'hiver, 1979) on kaivattu lisä Percin-suomennosten kasvavaan kirjastoon. Percin myöhäistuotantoon kuuluva lyhyt novelli on nauttinut Oulipo-ryhmän keskuudessa erityistä asemaa Percin pitkien romaanien *Elämä. Käyttöohje* (La Vie mode d'emploi, 1978, suom. Ville Keynäs 2006) ja *La Disparition* (1969, Keynäksen suomennos tekeillä) rinnalla. Oulipon piirissä *Talvinen matka* on kasvanut kollektiiviromaaniksi, johon ryhmän jäsenet ovat kirjoittaneet Percin tarinaa laajentavia novelleja. Mukaan lukien Jacques Roubaud'n vuonna 1992 julkaistu ensimmäinen ”jatko-osa” näitä novelleja on ilmestynyt tähän mennessä 21, ja niitä on odotettavissa yhä lisää.

Teemu Ikkosen toimittama *Menetelmällisen kirjallisuuden antologia* sisältää Markku Eskelisen ja Jaakko Yli-Juonikkaan tekstikokonaisuuden ”200 578 509 309 952 Talvimatkaa”, jossa kirjoittajat ovat mukaillen kääntäneet Percin novellin, jakaneet sen neljääntoista fragmenttiin, ja sen jälkeen muokanneet tekstipalasia monimutkaisella proseduurilla siten, että niitä saadaan yhteensä 140. Yhdistelemällä fragmentteja Raymond Queneau'n ”sonettikoneen” *Cent Mille Millions de Poèmes* (Satuhatta miljardia runoa, 1961) tavoin, saa kirjoittajien mukaan otsikon mukaisen määrän ”Talvimatkoja”.

Talvisen matkan vaikutus, tekstuaalisissa jäljissä mitattuna pitkä, on helppo ymmärtää. Osaltaan kyse on Percin liki myyttisestä asemasta Oulipon historiassa; toisaalta *Talvisen matkan* jatko-osien kieliposkiset piirteet ilmentävät oulipolaista suhtautumista klassikoihin, mikä on ”samaan aikaan kunnioitettava ja travestinen”¹. Oulipo-klassikoksi *Talvinen matka* on kuitenkin poikkeuksellinen sikäli, että siinä ei käytetä ryhmän kirjoitusta määrittäviä kirjoittamisen rajoitteita. Siinä missä oulipolaisten rajoitteiden merkitystä on toisteltu paikoin väsymykseen asti ”luovuuden” ja ”inspiraation” vastustuksena (tuoreena esimerkkinä Jan Baetens *Menetelmällisen kirjallisuuden antologiassa*²), *Talvinen matka*

onkin viehättävä teksti siksi, että se ilmentää oulipolaisuutta traditioiteisessä sensibiliteteissään enemmän filosofisesti.³ Kuten Sjöberg vihkoon kirjoittamassaan erinomaisessa jälkisanassa toteaa, *Talvinen matka* ja sitä seuranneet jatko-osat käsittelevät ennen kaikkea oulipolaiselle ajattelulle keskeistä ”ennakoivan plagioinnin” käsitettä.

Metafaktiivisiin syvyyksiin

Mitä *Talvisessa matkassa* sitten tapahtuu? Percin novelli on kertomus kirjallisuudenopettaja Vincent Degraëlistä, joka löytää kyläreissulla Hugo Vernier -nimisen kirjoittajan teoksen ”Talvinen matka”. Lehteillessään kirjaa Degraël ymmärtää tehneensä uskomattoman löydön: Vernierin teos on täynnä sitaatteja 1800-luvun loppupuolen ranskalaisten runoilijoiden teoksista – Rimbaud’lta, Mallarmé’lta, Lautréamont’lta, Verlaine’lta ynnä muilta. Sensaatiomaista kyllä, Vernierin teos on kuitenkin julkaistu ennen edellä mainittujen runoilijoiden kirjoja: nämä suuret nimet siis ovat plagioineet Vernieriä eikä päinvastoin. Löytönsä avulla Degraël pyrkii tutkijan palavalla intohimolla oikaisemaan ranskalaisen runouden historian, mutta hänen yrityksensä kuivuvat kokoon.

Tutkimukset keskeytyvät, kun toisen maailmansodan syttyessä hänet kutsutaan aseisiin. Kyläpaikkaan jäänyt Vernierin kirja tuhoutuu pommituksissa, eikä Degraël

onnistu sodan jälkeen löytämään kirjasta toista kappaletta, mikä saa hänet uskomaan kirjan koko painoksen tulleen tarkoituksellisesti tuhotuksi. Myös yritykset etsiä tietoa Vernierin elämästä jäävät tuloksettomiksi. Novellin lopussa Degraëlin kerrotaan kuolleen psykiatrisessa sairaalassa jättäen jälkeensä ”Talviseksi matkaksi” nimetyn tilikirjan, jossa hän selostaa vuosikymmeniä kestäneiden ”turhien tutkimustensa tarinan”. Degraëlin kerrotaan menettäneen järkensä, mikä kyseenalaistaa koko hänen kertomuksensa luotettavuuden.

Pinnallisella, tarinan tasolla *Talvinen matka* on perin traaginen, mutta novelli on paljon tarinatasoaan syvempi. Tämä syvyys aukeaa metafaktiivisuuden kautta, minkä merkitystä Sjöberg on eritellyt perinpohjaisesti jälkisanassaan. *Talvisessa matkassa* eri ontologiset tasot limityivät: tästä vihjeenä on se, kuinka ”Talvinen matka” merkitsee novellin kontekstissa kolmea eri asiaa: se on niin Vernierin kadonneen teoksen ja Degraëlin tutkimusvihkon kuin Percin novellin nimi.

Hajautettu tekijä

Jos kohta oulipolainen kirjallisuuskäsitys kritisoi ajatusta luovasta tekijästä, jonka esikuva Vernier novellissa on, Percin teksti on rajoitteetomuudessaan huomattavan luova. *Talvinen matka* kuitenkin hajauttaa tekijän eri subjekteihin. Novellin tekijä piirtyy Vernierin, Degraëlin ja Percin hahmojen suhteissa. Samalla Vernier edustaa kirjallista perinnettä laajemmin ja verhoaa Percin oman plagioimisen: siinä missä tarinan tasolla Degraël lukee ranskalaisten runoilijoiden sitaatteja Vernierin teoksesta, konkreettisesti kirjoittamisen tasolla Perc kirjoittaa (plagioi) näitä sitaatteja omaan novelliinsa. Subjektiasemasta toiseen liukumalla kirjoittamisen ja lukemisen tapahtumista tulee yhtä – kohtaaminen, jonka metafaktiivinen loikka ja alkuperästä irtautuminen mahdollistaa.

Sjöberg huomioi, että tiede ei kiinnity *Talvisessa matkassa* vain Degraëlin hahmoon, vaan novelli myös

jäljittelee tieteellistä asiaproosaa luettelomaisessa parafraaseerausessaan ja kielikuvien vähäisyydessään. Percin tyyli siis heijastaa Degraëlin asennetta, jossa Vernieriin kohdistuva innostus ei nouse niinkään subjektiivisesta lukukokemuksesta vaan ”objektiivisesta” halusta oikaista kirjallisuushistoria. Tätä tutkijan huumaa kuvataan novellissa elävästi: ”hänen löytönsä oli liian kaunis, liian ilmeinen, liian väistämätön ollakseen väärä, ja hän kuvitteli jo sen aiheuttamat huimaavat seuraukset, suunnattoman skandaalin, jonka tämän ’enteilevän antologian’ paljastus tulisi aiheuttamaan” (6).

Degraëlin tunteen paloa selittää usko luovaan tekijään ja tästä seuraava plagioinnin tuomio: Vernierä seuranneet ranskalaisrunoilijat ovat ”suuren ja väärinymmärretyt runoilijan jäljentäjiä”. Laajemmin näen Degraëlin innon värittävän taustaa oulipolaiselle, negaatioissaan vahvistetulle tekijän kaipuulle. Tähän Degraëlin autenttisuuden kaihoon viittaa myös Tommi Kakko *Talvisen matkan* kritiikissään, kun hän kirjoittaa: ”Arvelen, että jopa jälkistrukturalismissa marinoidut lukijat tuntevat sitä”⁴. Näinpä *Talvisen matkan* tulkintaan aukeaaakin taso, joka viettää Percin omaelämäkerrallisuutta ja fiktiota sekoittavan tuotannon suuntaan.

Tiedepastissin tyylistä huolimatta Perc nousee novellissa esiin persoonallisissa äänenpainoissa. Tämä tapahtuu kuitenkin siten, ettei lukijan ole mahdollista erottaa, onko kyse Degraëlin vai kertojan ajatuksista, kuten novellin kuvatessa Degraëlin kokemusta Vernierin runojen parissa: ”Aivan kuin sanat – suloisempia kuin suudelmat tai petollisempia kuin myrkky –, nämä vuorotellen kuulaat ja hermeetiset, vastenmieliset ja sydämelliset, häikäisevät, herkeämättömästi häitäntyneen kompassineulan lailla hallusinatorisen väkivallan ja suunnattoman tyyneyden välillä heiluvat sokkelomaiset sanat...” (3) Perc nättäytyykin tekijänä kahtalaisesti: novellin kerronnallinen peli välittyi samaan aikaan sekä petollisen harhauttavana juonena että suloisien iro-

nisen hymynä. Ei liene sattumaa, että Vernierin kirja ja sitä myöten Degraëlin tutkimuksen pohja tuhoutuvat toisessa maailmansodassa: tämä vihjaa kohti Percin aiempaa tuotantoa, jossa hän on käsitellyt erilaisten kielellisten ja kerronnallisten pelien avulla sotaorpouttaan. Yksinäisyys on myös Degraëlin hahmon perustava tila. Kuten Sjöberg kirjoittaa, hän on ”Percin kirjoittaman maailman vanki, joka kalistelee tekstuaalisen vankilansa kaltereja.” (26) Vernierin tekstin katoaminen vangitsee Degraëlin sisäiseen maailmaansa, vaikka lähes samanlainen tekstiaines on hänelle käsillä Vernierä ”jäljentäneiden” runoilijoiden kirjoissa.

Talvisen matkan rakentama subjektiivisuus halkeaa siis kolmiksi. On Vernier, iäksi kadotettu ”alkuperä”. On yksinäistä kamppailuaan käyvä Degraël, joka sekoaa pyrkiessään löytämään kaiken myöhemmin tapahtuneen selittävän alkuperän. Ja on Perc, joka kurkkii virnuillen metafaktiivisen rakennelman takaa – leikkien, tyylitellen, harhautellen, surren. Vincent Degraëlin hahmoa kohtaan voi kuulla tuossa äänessä päällimmäisenä sympatian: ”Koko sodan ajan hän kantoi vihkoaan mukanaan ja kuin ihmeen kaupalla onnistui olemaan hukkaamatta sitä.” (7)

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Juri Joensuu, *Menetelmät, kokeet, koneet. Proseduraalisuus poetiikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa*. Poesia, Helsinki 2012, 69.
- 2 Teemu Ikonen & Juri Joensuu, *Tulevaisuus tekeillä: Oulipon perinnöstä. Jan Baetensin ja Camille Bloomfieldin haastattelu*. Teoksessa *Menetelmällisen kirjallisuuden antologia*. Toim. Teemu Ikonen. Post-Oulipo ry ja Mahdollisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2018, 88–89.
- 3 Filosofisesta lähestymistavasta Oulipoon ks. esim. Mikko Mankinen & Antti Salminen, *Potentiaalisuudesta*. Teoksessa *Menetelmällisen kirjallisuuden antologia*. Toim. Teemu Ikonen. Post-Oulipo ry ja Mahdollisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2018, 53–83.
- 4 Tommi Kakko, *Outo kaipuu autenttiseen*. *Nuori Voima* 3/2018, 57.